

Válasz – dióhéjban

Pócs Éva, Klaniczay Gábor, Mohay Tamás és Vargyas Gábor
hozzászólása margójára

Köszönöm a tisztelt kollégáknak, hogy megosztották észrevételeiket. azokkal, amelyek egyik-másik megfogalmazásom sommásságát tették szóvá, zömmel magam is egyetértek. Köszönöm számos továbbgondolásra méltó megjegyzésüket is. a legtöbb ellenvetésüket azonban nem tartom elég megalapozottnak.

Nyomatékkal hangsúlyozom: dolgozatom nem valaki vagy valami *ellen* irányult, hanem a bevett „reduktív ateista” megközelítés *mellett* egy keresztény világkép talaján álló tudományos értelmezés létjogosultságáért emeltem szót. nem helytálló pócs Éva azon megállapítása, miszerint kutatásaik „vélt vagy valós tévedéseit” feltételezett világnézeti hozzáállásukból vezetném le. Nem firtatom az egyes szerzők vallási hovatartozását, csak a kutatásaik jellegére vagyok tekintettel. Az, hogy ki milyen világnézet talaján áll, egy sor tudományos problémánál teljesen mindegy, mert nem befolyásolja az értelmezés kereteit. Vannak azonban olyan témák, ahol a *világnézetileg kritikus értelmezési pontoknál* a szerzőnek világossá kell tennie, a valóság melyik modelljén nyugszik az állásfoglalása. Ilyen például isten és az ördög létének a kérdése, s ezzel összefüggésben a megszállottság jelenségének az értelmezése: szimplán elmebajnak tekinti-e a szerző, vagy nem zárja ki azt, hogy esetleg valóban démoni hatásról van szó. A kutató ezekre adott választát a tényeket megelőző tudása, a világnézete szabja meg. Ha a szerző megáll a materialista megközelítés szintjénél, és nem veti fel példának okáért a keresztény értelmezés *lehetőségét*, akkor én az adott kutatást (nem a kutatót!) materialistának tekintem. Ez teljesen független a szerző vallási meggyőződésétől. Tisztában vagyok azzal, hogy e gyakorlatilag „materialista” nézőpontot valló kutatók nem képeznek homogén csoportot. Míg Pócs és Mohay Tamás vitatja ezen megközelítés(ek) dominanciáját, addig Vargyas Gábor elismeri: „Kétségbevonhatatlan tény, hogy a nemzetközi vallásantropológiai kutatásban a nem hívő, »semleges pozíciójú«, agnosztikus, vagy akár ateista/materialista szemléletmódú kutatók többségben vannak.” Belátom, az általam használt sommás „materialista” jelző helyett sokkal pontosabb e szerzőgárdára a Vargyas által idézett Matthew Engelke „reduktív ateista” kifejezése.

Határozottan visszautasítom pócs azon beállítását, amely azt vélelmezi, hogy egyfajta vallásos sértettség („keresztény alapállásában érinti érzékenyen”, „vallásos világnézetében sérti”) és valamiféle felekezeti elvakultság motiválta volna a dolgozatomat. Teljesen alaptalan az a feltételezése, hogy csak azért tartom „elavultnak egy evangélikus teológus Krisztus ördögüzéseiről szóló munkáját, (...) mert az egyébként evangélikus teológus szerző következtetései nem vágnak egybe a mai katolikus nézetekkel”.

Pócs Éva és Mohay Tamás is értetlenséggel fogadta a kezdő mondatomat. Álljon itt számukra egy ténymegállapítás Tringer László professzortól: „A mai pszichiáterek gyógyszerrel tömték volna a szenteket”.¹ Ha valaki, ő aztán tudja, mit állít: a magyar

¹ <http://mindennapi.hu/cikk/egyhazi/a-mai-pszichiaterok-gyogyszerrel-tomtek-volna-a-szenteket/>
2011-03-12/1932. Letöltve: 2013. október 11.

medikusok évtizedek óta az általa írt egyetemi tankönyvből sajátítják el a pszichiátria alapvető ismereteit.

A dolgozatomban alapvető episztemológiai problémáról van szó. Mivel a kutatók világnézete igenis meghatározza a vizsgálódás látómezejét és lehetséges konklúzióit, **a világ értelmezésének** legalább **két különböző modellje** (jelen esetben a materialista és a keresztény) **egyenjóságának az elismerése vagy tagadása a tét.** Nem kell hívővé lenni ahhoz, hogy valaki ismerje, és esetleg alkalmazza sajátos vonatkoztatási rendszerként a keresztény világnép szempontrendszerét.

Pócs Éva és Klaniczay Gábor hozzászólása akaratlanul is igazolja a szakirodalomban olvasható megfogalmazások túlzott magabiztosságára vonatkozó megjegyzésemet. Olybá tűnik, fel sem merül bennük, hogy a saját világnézetüktől távolságot vegyenek, s elidőzzenek annak latolgatásán, hogy egy másik világnézet megközelítését milyen adatok támasztják alá. Számos tudóstársukkal együtt nem vesznek tudomást a pszichiátria területén történt olyan fontos fejleményekről (Simone Morabito, Richard Gallagher publikációi), amelyek alapvetően megkérdőjelezték azt az értelmezést, miszerint az ún. démoni megszállottság szimplán csak az elmebaj megnyilvánulásának tekintendő. A *Diagnostic Statistical Manual of Mental Disorders* legújabb kiadása (2013) már nemcsak a patológikus, hanem a *nem-patológikus megszállottság létét is elismeri.*

Pócs – más kutatókkal egyetemben – az ún. *megszállottságon* a következőt érti: „olyan élmény, ill. magyarázat kísérte pszichobiológiai állapot, amely szerint az egyén egy idegen szellem befolyása alá kerül, mely be is léphet a testébe, benne lakhat, míg máskor csak ott van körülötte, kívülről támadja”. Tekintsünk el most annak vitatásától, hogy mennyiben értelmezhető ez a jelenség pusztán „pszichobiológiaiak”. Pócs nem csak a tulajdonképpeni, az egyházi szövegekben latin terminológiával *possessio*-nak vagy *obsessio*-nak nevezett megszállottságot érti rajta, hanem az idegen szellem zaklatásának enyhébb fokozatait is. Ez meglehetősen önkényes és túl képlékeny meghatározás, s olyan abszurd, mintha mindenkit, aki valaha is becsöngetett egy lakásba, úgy tartanánk számon, hogy annak a lakásnak a lakója, hiszen valamikor járt ott, vagy legalábbis megpróbált már oda belépni. Ráadásul ez a fogalom *demonocentrikus*, s éppen ezért *agresszív konnotációjú*. Nincs tekintettel arra, hogy az érintett személy nyitott-e a természetfeletti tényezővel az interakcióra, s hogy ennek létrejötte az akaratával megegyezően vagy éppen annak ellenére történt. amikor egy átfogó vallásetnológiai fogalom kialakítását célozták meg, indokolhatatlan, hogy miért nem értékítélet-mentes kifejezést kerestek, olyat, amelyet nem terhel negatív jelentésárnyalat. S ha már a démoni oldalt vették alapul, érthetetlen, hogy a démoni hatások széles skálájából miért éppen a legerőteljesebbet, az eredendően a tényleges démoni birtokbavételt jelentő *possessio* terminus technicust választották ki arra, hogy eredeti jelentéséből teljesen kiforgatva használják. Miközben mindez a vallásfenomenológiára hivatkozva történik, sajnálatos, hogy nem követik a fogalmi igényesség terén Rudolf Otto-t, a vallásfenomenológia egyik klasszikusát, aki annak érdekében, hogy a „szent” szó kereszténységgel összefüggő konnotációja ne legyen zavaró, helyette a *numinózus* fogalmát vezette be.

A keresztelő mint ördögűzés témája kapcsán Pócs bagatellizálni próbálja az általam felsorolt tévedéseinek számát és jellegét, és pusztán „csak árnyalatnyi eltéréseket” lát a saját maga és az egyházi magyarázat között. Egyáltalán nem osztom e nézetét.

A Jézus előtti korok ördögüzéseiről meglehetősen kevés az írásos adat, azok is gyakran töredékesek, legfeljebb rövid teljes formulák maradtak fenn. Ahol rendelkezésre áll használhatóbb leírás – például Flavius Philostratusnál és Lukianosznál –, ott rendre kimutatható a kapcsolat Jézussal vagy a keresztényekkel. Éppen ezért azon szakemberek véleményét fogadom el (például Graham H. Twelftree, Gál Péter), akik nem tartják megalapozottnak Jézus ördögűző tevékenységének vallástörténeti előzményekből való származtatását.

A széles körben elterjedt „isteni és démoni megszállottság” általános vallásfenomenológiai kategóriájának a használhatóságát egy szűkebb halmazon, a keresztény kultúrkörben elvégzett tüzetesebb elemzés nem verifikálja. A két különböző eredőjű hatás sajátosságai, az emberre gyakorolt következményei ugyanis gyökeresen ellentétesek. Több munkája, így pl. a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*-ba írt „megszállottság” szócikke is arról tanúskodik, hogy Pócs osztja azok véleményét, akik szerint a transz, a módosult tudatállapot a megszállottság-élmény létrejöttének alapfeltétele. Ez azonban a keresztények erőteljes Isten-megtapasztalására nem érvényes. A misztikusok, illetve a pünkösdi/karizmatikus megújulás tapasztalatai szerint, még ha esetleg olykor kísérője lehet is intenzív fizikai élmény, ez nem jár tudatvesztéssel vagy módosult tudatállapottal.

Közismert, hogy Pócs Éva tiszteletre méltó szakmai teljesítménye mögött kiterjedt terepmunka áll. Joggal mutatott rá a professzor asszony, hogy ezzel kapcsolatban az egyik mondatom félreérthető. Belátom, nem fogalmaztam elég szabatosan.

Klaniczay Gábort pallérozott elmének, kiváló kutatónak és figyelemre méltó szakmunkák szerzőjének tartom. Éppen ezért csalódást okozott számomra a „kritikája”, mivel az a megszokott gondolati sémákból kimozdíthatatlannak, önreflexióra és érdemi vitára képtelennek mutatja.

Mohay Tamás sok megjegyzésével egyetértek. Az egyik állításával ellentétben azonban nem tagadtam azt, hogy a keresztelezés szertartásának része az ördögűzés, csupán Pócs Éva azon felfogását igyekeztem megcáfolni, amely szerint „az újszülött eleve a Sátán által megszállott állapotban van”. Csodálkoznék, ha ennek alátámasztására Mohay tudna tanítóhivatali megerősítést találni.

Míg én a két valóságmodell egyenértékűségét, a „materialista” megközelítés hegemóniája mellett *egy keresztény világkép talaján álló tudományos értelmezés létjogosultságát* hangoztattam, addig Vargyas Gábor ezt a „személyes hit/vallásos meggyőződés és »objektív« tudomány egymáshoz való viszonyáról” szóló vitává transzponálta. Természetesen ezt a problémakört is meg lehet tárgyalni, azonban én nem erről szóltam. Számos fontos megállapítást tartalmazó megjegyzése miatt a legelőrevivőbb hozzászólásnak tartom az övét, még akkor is, ha írása jelentős részében valójában nem az általam megfogalmazottakkal vitázik. Az interpretációja ugyanis a dolgozatomban egymástól függetlenül szereplő kifejezéseket többször is inadekvát módon kapcsolja össze.

A rendelkezésemre álló 10.000 betűhelybe ennyi fért. Részletesebb válaszom elolvasható lesz a *Vallás, történelem, tudomány és keresztény nézőpont* című, idén megjelenő kötetemben.